

ОТВОРЕНО ПИСМО НА ЛАДИСЛАВ МНЯЧКО ДО ДРАМАТУРГА ХОХУТ

В началото на 1963 г. известният прогресивен немски режисьор Ервин Пискатор постави в Западен Берлин една нова пиеса: „Викарият“ („Наместникът“) от младия немски драматург Ролф Хохут. Оттогава насам пиесата на Хохут се играе в много европейски градове, в Лондон и Базел, Стокхолм и Париж. Навсякде тя предизвиква бурни реакции, спорове и дискусии, които свидетелствуват за нейната актуалност и остра гражданска проблематика. Пиесата е построена изцяло върху исторически проверени факти. Поводът да бъде тя написана е в поведението на папа Пий XII, който не пророни дума пред нацистките власти, за да защити милионите невинни жертви от хитлеристките концлагери, включително и евреите-католици. Пиесата поставя с острота въпроса за нравствения облик и псевдохуманността на викария (наместника на бога на земята), т. е. папата. Този неин характер събужда много страсти. Ультраклерикалните и неофашистки среди на Запад изразяват по различни начини недоволството си от пиесата и се опитват да смущават представленията на театрите, където тя се играе. Авторът обаче Хохут не е имал революционни и още по-малко антикатолически намерения с написването на пиесата. Повлиян и от противокмунистическата психоза на западната пропаганда, той е отказал на чехословашките театри да поставят неговата пиеса. По този повод известният словашки писател Ладислав Мнячко, автор на нашумялата напоследък в словашката литература книга „Закъснели репортажи“ публикува в бр. 30 от т. г. на словашкия седмичник „Културни живот“ Отворено писмо до немския драматург Хохут, което засяга редица по-общи въпроси и буди всеобщ интерес. По-долу публикуваме текста на писмото.

КОЙ Е ВСЪЩНОСТ АВТОР?

— ИЗДАТЕЛЪТ

Уважаеми г-н Хохут,

С извънредно голям интерес следяхме у нас, в нашата страна първоначалните и по-късните съобщения за Вашата пиеса „Наместникът“. Пиесата познавам в оригинал, на немски. Не мога да кажа, че съм възхитен от нея — за такава литературно произведение не е правилно да се употреби подобна дума. Пиесата е покъртителна, дълбоко човешка, безкомпромисно морална. Тя е нещо повече от литературно произведение, тя е пречистваща творба. След като човек се запознае с нея и с произведенията на някои немски писатели — имам предвид преди всичко Хайнрих Бюл, също Ханс Кирст, Ханс Магнус Енценсбергер и много други, чийто произведения можем да четем както в оригинал, така и в чешки и словашки превод — получава впечатление, че е настъпил голям и дълбок обрат в духовния живот на Вашата родина след годините на нацизма, че хуманистичните и демократичните традиции на немската литература, така жестоко прекъснати по времето на Хитлер, намират отново у вас и в останалата част на Европа твърда почва. Ние в Чехословакия следяхме и следим това развитие с голям интерес. Съседи сме и не може да ни е безразлично в каква насока се развиват политиката, моралът, философията на такъв съсед, какъвто е днес Западна Германия. Надявам се, ще разберете, че тук по познати причини има място за известна доза скептицизъм. В Западна Германия упражняват влияние не само хуманистичните писатели, но и други сили, като например реваншистките министри. Но аз не Ви пиша, за да започна някаква политическа размяна на мнения на общи теми. Нямам такава цел и Вие бихте могли да сметнете писмото ми за дързост.

Касае се за нещо по-конкретно, отнасящо се до становището Ви във връзка

с поставянето на Вашата пиеса в Чехословакия. Доколкото съм осведомен Вие отказвате да разрешите представянето ѝ в нашите театри.

Г-н Хохут, повтарям, познавам Вашата пиеса, почувствувах моралния патос, който Ви е движел при нейното написване и не се съмнявам, че лично за Вас тя е не-радостна, изпълнена с болка творба. Сигурно по този въпрос сме на едно мнение — дано никога в бъдеще не се наложи да се пише подобна литература! Разбирам опасенията Ви от възможността да бъде използвана Вашата пиеса за други цели, а не за тези, които Вие сте си поставили при написването ѝ. Но смятам, че що се отнася до поставянето на Вашата пиеса в моята страна, те са неоснователни, аз обаче ги уважавам и доколкото зная, уважават ги и нашите театри и драматургия. Понеже Вие не желаете, Вашата пиеса не е поставена в нашите театри! Чехословашките театри с удоволствие биха я поставили, но са обвързани от международните конвенции, които зачитат правото на автора да разреши или не разпространяването на своето произведение в чужда страна. Вашата пиеса няма да бъде представена на чехословашки сцени, докато Вие не дадете съгласието си за това (лично аз се надявам, че ще дадете съгласието си).

Г-н Хохут, написах за себе си и за народа, от който произхождам, изпълнена с болка книга за неотдавнашното минало, за тежките и срамни събития в моята родина от първите години на изграждането на социализма, за извращенията, които стигат чак до корените на социалистическото съществуване, за периода, който у Вас наричат епоха на сталинизма. Аз съм комунист и никак не ми беше леко да напиша книгата, за която говоря. Но аз не можех да не я напиша, не можех да премълча несправедливостите, които се извършваха тук. Книгата излезе у нас в политическото, партийното издателство и за няколко месеца достигна тираж 300 000 екземпляра. Фактът, че тя изобщо можеше да бъде издадена, че беше издадена в такъв необичаен за нашите условия тираж, свидетелствува за искреното желание на моята партия и нашия народ, за реалния стремеж да се ликвидират извращенията от периода на култа към личността, та колкото това да реже, да пари и да боли. Писах тази творба с надеждата, че осъзнатата истина, колкото и да е горчива, е школа на историята.

Що се отнася до превеждането и издаването ѝ в чужбина, аз застъпвам същото становище, каквото Вие за Вашата пиеса в социалистическите страни. Забраних на агенцията, която у нас има грижата за защита на авторските права, каквото и да е разпространение на тази книга където и да е в чужбина, та било на Изток или на Запад. В случая изхождах от убеждението, че читател, който не познава конкретната атмосфера и конкретната действителност от онова време, за което пиша, не може да разбере книгата именно в този смисъл, в който я написах. Към „Закъснели репортажи“, такова е заглавието на книгата, се прояви в цял свят голям интерес — особено в Западна Европа. Мога да Ви представя искания на известни европейски издателства за разрешение да отпечатат книгата. При всички случаи оставах твърдо на своето становище. По въпроса защо не искам да разреша превода, разговарях с много европейски писатели, между които с Жан Пол Сартър и неговата съпруга Симон дьо Бовуар, с Жан Ефел, Ален Превос, Андре Вюрмсер, с генералния секретар на Европейската писателска общност Джанкарло Вигорели, с Ернст Фишер, с председателя на Австрийското дружество за литература г-н Волфганг Краус, с американския публицист Маурик Хиндус, с югославския писател Добрица Чосич, с преводачи, публицисти и журналисти от западните страни, които идваха да ме разглеждат като някакво екзотично животно, между другото и с ревностния западногермански преводач от чешки, чието име винаги мога да посоча. Всички, без изключение, с които разговарях по този въпрос, след първите възражения признаваха моите съображения за правилни и ги зачитаха.

С представителите на западните издателства аз разговарях наистина по друг начин.

Поставях им въпроса: „Какво сте издали от чехословашката литература?“ Когато отговаряха, че нищо, спокойно им казвах: „Тогава с тази книга няма да започнете“.

Наскоро бях в няколко западноевропейски страни и знаех как там в някои среди се опитваха да злоупотребят с такава високоморална книга, каквато е книгата на Солженицин „Един ден на Иван Денисович“. Та това сигурно Ви е известно.

Имаше време, г-н Хохут, когато у нас се твърдеше, че в капиталистическите страни, с изключение на малцина изтъкнати комунистически писатели, има само упадъчна, реакционна, антинародна литература. Това беше груба вулгаризация, която не можа да се рентира. Тези времена отминаха.

Вие ще се изненадате от броя на преведените у нас произведения от западната литература. Можем смело да твърдим, че ние превеждаме всичко, което има литературна — подчертавам: литературна стойност. При това нашите читатели проявяват нетърпение, когато в някои случаи получават произведенията на световната литература със закъснение — и въпреки извънредния тираж — в недостатъчен брой. Това са факти, а не пропаганда, г-н Хохут. Нашият читател е любопитен и иска да знае колкото може повече за света и хората, които живеят в него, и нашата издателска политика му осигурява до голяма степен тази връзка. Не твърдя, че в това отношение у нас вече всичко е на ред, това не може и да се твърди. Но когато бях в Париж, в Рим, във Виена твърде често се натъквах на пълно непознаване на нашата литература. На моите партньори казвах в разговори: добре, останете си и занаят на своето становище на игнориране, продължавайте спокойно да твърдите, че у нас има само възхваляваща режима, вулгарна пропаганда. Ние вече отдавна ликвидирахме с подобни вулгарни възгледи по отношение на западната литература.

Но, г-н Хохут, нали само преди по-малко от две години в западните страни откриха — наистина не чехословашката литература, но чехословашки писател. Опозиционер на режима, опозиционер на партията. Аз съм комунист и не винаги ми беше леко да остана такъв така последователно, както исках и можах. Но мога да Ви уверя, че между мен и моята партия няма никакви различия, че аз не съм този „мъж против партията“, както се пише за мен на Запад. За доказателство бих искал да Ви кажа, че в момента съм заместник-главен редактор на словашкия вестник „Културен живот“, за което в западния печат се публикуваха вече толкова противоречиви измислици.

И тъй, доколкото се отнася до информираността за духовните течения в нашата република, моля, ние имаме хубава поговорка: „Каквото ѝ се искало на баба, това и сьнувала“, и друга: „Желанието е баща на мисълта“. Твърде горд съм, за да ме интересува какво измислят за мен западните пропагандисти. Дори от гледна точка на идеологическата борба, която се води днес в света, бих могъл да пожелаая: колкото повече лъжи, толкова по-добре. Лъжата всъщност винаги се обръща срещу своя автор.

Но сега съм разгневен и това е причината, поради която Ви пиша и защо пиша именно на Вас това отворено писмо. В Дюселдорф излизаше списание „Deutsche Zeitung“ което междувременно беше спряно и се сля с друго списание. През януари, по-точно броя от 18/19 януари 1964 г. това списание отпечата повече от две трети превод на един разказ от моята книга „Закъснели репортажи“. В този разказ аз използвам познатото у нас метафорично наименование на съдебната зала: градина на мъчения. В списание „Deutsche Zeitung“ излезе по-голямата част от разказа под заглавие „Червената градина на изтезанията“. В уводните думи, подписани с инициалите Д. Ц, има няколко неточности и в тяхната тенденциозност не можем да се смяняваме. Авторът на увода например пише, че книгата е пусната на пазара само в Братислава и че тук са идвали да я купуват хората от цялата република на черноросаджийски цени (Не без злорадство предлагам това съобщение на чехословашката общественост). По-нататък авторът направо засяга личната ми чест, като твърди, че част от репортажите съм написал още преди години, но не съм се осмелил (dass ich nicht wagte) да ги дам на разположение на печата. Мога да Ви уверя, г-н Хохут, че никога не съм се страхувал да предоставям това, което пиша, на разположение на печата, за което свидетелствуват голяма част от моите разкази, статии — дори със също такава жестоко

съдържание като разказите, включени в „Закъснели репортажи“. И съм тук и живея. Не е вярно по-нататък твърдението, че във вестник „Културни живот“, който понастоящем ръководя, е излязъл един от 12-те първоначално запланувани репортажи. Запланувах и написах 16, а не дванадесет и направих допълнителен подбор, за който имам право като автор, направих този подбор по собствени съображения, а не по вероятните желания на „Deutsche Zeitung“ — следователно без цензор.

За стойността на информацията в дюселдорфското списание говори и следният факт: те твърдят за един от репортажите, публикуван в „Културни живот“, който не включих в книгата, че бил забранен от цензурата. В действителност има пет, не включени в книгата, тъй като не ги счех достатъчно добри. В „Културни живот“ излязоха два други, които са включени в книгата, а други два излязоха в централния орган на Комунистическата партия на Словакия в „Правда“, също включени в книгата.

При тези обстоятелства е смешно твърдението, че „цензорът се е погрижил той (информаторът говори за невключения от мен разказ „Нощен разговор“) да не бъде включен в книгата“. Вестник „Културни живот“ всъщност излиза в 30.000 тираж, а неговите читатели са най-малко десет пъти повече. Но това са дребни неща. Не е дребно нещо обаче тенденциозно направеният подбор от цитирания разказ. Всички морални аспекти, които се опитам да вложа в него, липсват в отпечатаната част в „Deutsche Zeitung“.

Не трябва да Ви уверявам, мисля, г-н Хохут, че такова дребно нещо, каквото е международното зачитане на С в кръгче, поставено както във вестник „Културни живот“, така и върху заглавната страница на книгата, не е затруднило редакцията на „Deutsche Zeitung“. На тях им беше достатъчно, че те са „първи в състояние да могат да информират своите читатели за съдържанието и атмосферата на книгата“.

Клеветническо списание? Добре. Повече такива излизат в Западна Германия. Напечатали — добре, напечатали. Изопачили — добре, изопачили. Но в Кьолн на Рейн съществува вече цели 50 години издателство, смятано за сериозно издателство, с добро име. То е издателството Якоб Хегнер. През юни т. г. излизат в „Börsenblatt für den deutschen Buchhandel“ съмнителни съобщения с разполовена глава на Сталин и със следния текст: „Червената градина на изтезанията“ Още един цитат от споменатото вече съобщение в „Deutsche Zeitung“ и констатацията, че първото издание се разграбило за няколко дни. Друго нищо. Нито автор, нито издателство, което дава съобщението, нищо. Вие знаете, г-н Хохут, какво е Дилиа. Това е нашата чехословацка агенция за защита на авторските права, признавана за такава в целия цивилизован свят. Веднага след отпечатването на загадъчните съобщения тази агенция изпрати искане до списание „Börsenblatt für den deutschen Buchhandel“ да бъде посочен автора на съобщението, с цел да го предпази от възможните последици, ако действително става дума за издаването на моята книга. Преди Дилиа да получи отговор (такъв не е получен и до днес) точно на 10 юли т. г. се появи в споменатия „Börsenblatt“ съобщение със следния текст:

„Забранени репортажи.

Ладислав Миячко: Червената градина на изтезанията.

След това следват няколко рекламни бележки, между които не липсва и тази: Публикуването на неговите репортажи все още се забранява от цензора“.

После следва: 224 стр., лена подвързия, д. м. 13.80. Немското издание излиза на 9 юли в Издателство Якоб Хегнер в Кьолн.

От наша страна Дилиа направи всичко съобразно моите нареждания да попречи на издаването на книгата в Германия. В този смисъл тя отхвърли многото опити на немски издателства, каквито са напр. на издателство Нанен в Хамбург, Ф. А. Хербиг, Берлин, Груневалд; Херман Лухтерханд, Берлин; Кипенхойер и Вич в Кьолн. Непомятно е как такова старо, опитно издателство, което съществува вече 50 години, игнорира „авторското право за публикация“ заради сензациите и търговията! Или и днес

и за други международните спазвания, конвенции, договори и закони са само „къс хартия“? Не смятате ли, г-н Хохут, че тъкмо в днешна Западна Германия би трябвало да се съблюдават международните конвенции? Че всяка стъпка, която е в разрез с тях, само усилва подозрението, че в Западна Германия не всичко е в ред? Можете ли да си обясните защо сериозно западногерманско издателство, а не някакво за упадъчна литература, което в своята 50-годишна история едва ли е издало един-единствен превод от чехословашки автор, изведнъж се решава на такава непозволена стъпка, нарушава „авторското право на публикация“, изопачава заглавието и смисъла на книгата, пише за забранени репортажи и т. н.? Можете ли като член на цивилизования свят да го разберете? Аз — не. Ако имам някакво обяснение, то е следното: Може би са смятали, че авторът ще бъде много доволен, ако тази „така забранявана“ книга излезе в чужда, да кажем немски, превод. Страхува се обаче да даде съгласие за това, понеже упражняват натиск върху него. Но тази „забрана“ той не смята съвсем сериозна, ще бъде доволен, ако излезе книгата, ако грабне хонора. . . Може би са мислели така, може би иначе, все ми е едно. Дори няма да ги убеждавам в противното.

Ще заведа дело, г-н Хохут, ще предявя иск за нанесена морална вреда, за злоупотреба с моето име, за нарушаване „авторското право на публикация“, за тенденциозно изопачаване предназначението на моята книга. Ще се посъветвам с юристи и ще заведа дело, ще искам максимално обезщетение, изразено в пари, понеже има известни кръгове, които не разбират друг език.

Умишлено говоря за пари, г-н Хохут. Ще Ви открия един интимен факт, който не исках да правя обществено достояние. Отхвърлих хонора за „Закъснели репортажи“, от по-голямата част се отказах. Като партизанин се борех на Източноморавска земя, наша база беше малкото планинско село Площина. На 19 април германска изтребителна команда изгори там живи 27 мъже. По-голямата част от хонора за „Закъснели репортажи“ предадох за подпомагане вдовиците на изгорелите в Площина мъже.

Ще заведа дело, г-н Хохут, ще искам високо обезщетение, такова, което чувствително ще навреди на издателството и ще докаже, че злоупотребата с „авторското право на публикация“ не се рентира. Това обезщетение до последния пфениг ще преведа на сметката на Площина, която открих. Ето защо говоря за пари в това отворено писмо, г-н Хохут.

Не много отдавна, г-н Хохут, обяснявах на един западногермански преводач от чешки моите съображения защо не искам репортажите да излязат на немски език или в какъвто и да е друг превод. Позовах се на Вашето решение в подобен смисъл. Преводачът ме попита: „А Вие съгласен ли сте с това? Отговорих му — Да, съгласен съм и се съобразявам с решението на Хохут. Бъдете сигурен, че не ставаше и не става дума за някакво укриване на нашите рани и недостатъци пред света, те са в края на краищата достатъчно известни. В този смисъл моята книга не допринася нищо ново за немския културен читател. Исках да попрача да не се злоупотреби със „Закъснели репортажи“ за клеветническа кампания против моята страна и партия. От каквото се опасявах, това и стана.

Забранени репортажи. Ладислав Мнячко. Червената градина на изтезанията. Издателство Якоб Хегнер в Кьолн. . .

Това вече желая да попитам не лично Вас, г-н Хохут, този въпрос бих искал да поставя по-широко: колко такива „истински свидетелства за това какво се е случило и как се е случило“ (едно от рекламните заглавия на листовката) е издал Якоб Хегнер в Кьолн за военните престъпления на нацизма?

Издали ли са? Не са ли издали? И как — по времето на Хитлер или едва след него?

Аз всъщност, г-н Хохут, присъствах на процеса Айхман в Йерусалим. В книгата, която написах за процеса, има една голяма глава: за престъпленията на словашките фашисти. Смятах за правилно да се установи, че имаше не само немски фашисти. . .

Прага, 12 юли 1964 г.

Уверявам Ви в своята дълбока почит